

เพศตามเจตจำนงของบุคคล
และข้อจำกัดเชิงวาทกรรม
ว่าด้วยตัวตนนอกกรอบเพศ
Gender self-determination
and its limitation
on gender non-conforming subjectivity

ชีรา ทองกระจ่าย (Cheera Thongkrajai)¹

¹สาขาสังคมศาสตร์,
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์,
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Department of Social Sciences,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Khon Kaen University

Corresponding author email: cheera@kku.ac.th

(Received: February 21, 2025/ Revised: April 16, 2025/

Accepted: October 15, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการตั้งคำถามต่ออัตภาวะของเพศนอกกรอบทวิลักษณ์ ที่ก่อรูปจากวาทกรรมว่าด้วยเพศภาวะ และเพศวิถีภายใต้โลกที่ชุดความจริงที่ระบบ เพศทวิลักษณ์ถือครองอำนาจ บทความนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่าการปรากฏของเพศ นอกกรอบทวิลักษณ์นั้นได้ถูกหล่อหลอมผ่านกระบวนการเชิงวาทกรรมชุดใดบ้าง เพื่อที่จะต่อสู้ยืนหยัด และสถาปนาตัวให้กลายเป็น “ความจริง” เพื่อที่จะสามารถ สร้างหลักปักฐานแห่งตัวตน และแข่งขันท้าทายกับโลกเพศทวิลักษณ์ ผู้เขียนจะพยายาม เชื่อมโยงเรื่องนี้กับการต่อสู้ช่วงชิงวาทกรรมในประวัติศาสตร์การต่อสู้ของคนข้ามเพศ และการปรากฏของชุดวาทกรรมใหม่ว่าด้วยเพศตามเจตจำนงของบุคคล (ที่เข้ามามี อิทธิพลในสังคมไทยผ่านกระบวนการต่อสู้เรียกร้องด้านสิทธิความเสมอภาคทางเพศ ของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ และแสดงให้เห็นข้อจำกัดทางแนวคิดทฤษฎีของ หลักการเพศตามเจตจำนงของบุคคล ที่อาจลบเลือนความหลากหลายลื่นไหลของตัวตน ทางเพศภาวะและเพศวิถี และพรั่นเลือนปัจจัยเชิงอำนาจที่ทับซ้อนอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อ การก่อรูปของอัตภาวะและความเป็นผู้กระทำการของเพศนอกกรอบทวิลักษณ์

คำสำคัญ: เพศนอกกรอบ, คนข้ามเพศ, อัตภาวะ, เพศทวิลักษณ์, เพศตามเจตจำนง ของบุคคล

Abstract

This article aims to question the subjectivity of non-conforming gender by examining discourses on gender and sexuality within a world grounded in the binary gender system. Furthermore, it seeks to illustrate the discursive processes through which non-conforming gender ontology are formed, resisted, and asserted as “truths” to establish a stable sense of self and challenge the dominance of binary gender norms. The author aims to connect this discussion to the discursive struggles in the historical context of transgender movement and the emergence of the gender self-determination discourse and its influence on Thai society, particularly through the advocacy efforts of LGBTQ+ groups in the fight for gender equality. The article reveals theoretical limitations of gender self-determination principles that may erase the fluid diversity of gender identity and sexuality and obscure the understanding of other intersecting factors that influence the formation of non-conforming gender as subject and its agency.

Keywords: Non-conforming gender, Transgender, Subjectivity, Gender binary, Gender self-determination

บทนำ

ตัวตนนอกกรอบเพศวิถีลักษณะ อย่างเช่น นอนไบนารี กลายเป็นที่ถกเถียงของสังคมไทยจากกรณีการรายงานข่าวการชุมนุมทางการเมืองในปี พ.ศ. 2564 ที่มีเยาวชนที่นิยามตนเองเป็นนอนไบนารี แต่กลับถูกนำเสนอในข่าวว่าเป็นเพศหญิง จึงเกิดการโจมตีว่านี่เป็นการ Misgender หรือ “การใช้คำสรรพนามหรือคำบ่งชี้เพศภาวะแบบผิด ๆ เมื่อกล่าวถึงหรือพูดคุยกับบุคคลอื่นโดยเฉพาะบุคคลข้ามเพศ” ซึ่งสะท้อนถึง “การไม่ยอมรับเพศภาวะของบุคคลอื่น ผ่านการใช้สรรพนามหรือคำอื่นที่ไม่เป็นตามเพศที่บุคคลนั้นต้องการ” (สถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2563) ขณะเดียวกันก็มีข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าตัวตนอัตลักษณ์นอนไบนารีนั้น “มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า” (ชิษณุพงศ์ นิธิwana 2563) และในสถานการณ์คับขันของการชุมนุมอาจทำให้เพศของบุคคลนั้นถูกเหมารวมหรือถูกผลักไปตามสภาพร่างกายที่มองเห็นจากภายนอก ข้อถกเถียงในสังคมออนไลน์นี้ได้ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมวงกว้างต่อตัวตนนอนไบนารี เช่น หนึ่งในข้อวิพากษ์วิจารณ์ในโพสต์ข่าวของเพจ The Spectrum กล่าวว่า

“ปัญญ่าอ่อน เพศมีแค่ ชายกับหญิง อย่างอื่นคือ**อสรณิยม** เกย์ เลส เบโดไบโอบี้ คือกลุ่มเดียวกัน หยุดประสาทแดกสักที” หรือข้อวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงล้อเลียน “พบเยาวชนนอนไบนารีประเภท**มีจิม**ถูกเจ้าหน้าที่จับกุม”, “พบเยาวชน**โครโมโซมXX**ถูกทำร้าย, “เออเมิงคือผู้หญิง อิงไม่มีใครมาสนใจหรอกว่าจะชอบอะไรไม่ชอบอะไรนั่นมัน**รสนิยม**เมิงอิควายทำไมกูต้องรับรู้ด้วยว่าเป็น non binary ไหมเพราะมันไม่มีประโยชน์**ในทางเอกสารเข้าใจไหม**” (The Spectrum 2564, เน้นโดยผู้เขียน.)

เหตุการณ์ล่าสุดที่เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ไปทั่วโลกด้วยเหตุแห่งความไม่ลงรอยต่อเพศวิถีลักษณะ คือ กรณีการแข่งขันของนักมวยหญิงชาวอัลจีเรียในเวทีโอลิมปิกปี ค.ศ. 2024 ที่ผ่านมา (Bettiza 2024) ด้วยรูปลักษณะร่างกายที่ล่ำสันเหมือนผู้ชาย อิมาน เคลิฟ จึงถูกตั้งคำถามและถูกโจมตีจากผู้ชมว่า เธอเป็นผู้ชาย ไม่สามารถลงแข่งขันในประเภทผู้หญิงได้ เหตุการณ์ดังกล่าวที่แพร่กระจายเป็นไวรัลในโลกสื่อสังคมออนไลน์แสดงให้เห็นทัศนคติของผู้คนที่ไม่ยอมรับผู้ที่มีเพศไม่ลงรอยกับความเป็นหญิงเป็นชายตามชนบ ดูเหมือนว่าการแข่งขันกีฬาที่วางอยู่บนกฎกติกาแบบเพศวิถีลักษณะจะก้าวตามการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเพศและบริบททางสังคมไม่ทัน และไม่สามารถสร้างพื้นที่ปลอดภัยที่โอบรับทุก ๆ คน ทุก ๆ เพศ แต่ในขณะเดียวกันก็มีการตั้งคำถามเป็นวงกว้างต่อความยุติธรรม และความได้เปรียบเสียเปรียบในการแข่งขัน หากคนข้ามเพศหรือผู้ที่นอกกรอบเพศวิถีลักษณะต้องมาแข่งขันกับ “ชายจริงหญิงแท้”

บทความนี้ต้องการตั้งคำถามต่อวาทกรรมว่าด้วยอัตภาวะเพศนอกกรอบเพศวิถีลักษณะ ภายใต้โลกที่ชุดความจริงแบบเพศวิถีลักษณะนั้นถือครองอำนาจ เพื่อแสดงให้เห็นว่าการปรากฏของความเป็นเพศนอกกรอบเพศวิถีลักษณะนั้นได้ถูกหล่อหลอมผ่านวาทกรรมใดบ้าง เพื่อที่จะต่อสู้ยืนหยัดและสถาปนาตัวให้กลายเป็น “ความจริง”¹ เพื่อแข่งขันท้าทายกับโลกเพศวิถีลักษณะ และสร้างหลักปักฐานแห่งตัวตน ผู้เขียนจะพยายามเชื่อมโยงเรื่องนี้กับการต่อสู้ช่วงชิงวาทกรรมในประวัติศาสตร์การต่อสู้ของคนข้ามเพศ และการปรากฏของวาทกรรมชุดใหม่ว่าด้วยเพศตามเจตจำนงของบุคคล (Gender self-determination) (อารยา สุขสม 2565; ชีรา ทองกระจาย 2566) ที่เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยผ่านกระบวนการต่อสู้เรียกร้องด้านสิทธิความเสมอภาคทางเพศของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ โดยมุ่งแสดงให้เห็นข้อจำกัดของแนวคิด เพื่อนำไปสู่การสร้างกรอบคิดในการทำความเข้าใจอัตภาวะของเพศกรอบเพศวิถีลักษณะ และเพื่อให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในสังคม

¹ คำว่า ความจริง ในที่นี้ หมายถึง truths ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึงความจริงที่แตกต่างหลากหลาย ไม่ได้มีหนึ่งเดียว หรือเป็นความจริงจากชุดประสบการณ์หรือข้อคิดเห็นของปัจเจกบุคคล มีความเป็นอัตวิสัย ซึ่งสามารถถกเถียงได้

สาแหรกทางประวัติศาสตร์ของวาทกรรมว่าด้วยเพศ

แม้ว่าความหลากหลายทางเพศนอกกรอบเพศทวิลักษณ์และการข้ามเพศจะดำรงอยู่ในหลากหลายวัฒนธรรม แต่การจัดการต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวนั้นแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม เช่น ในอินเดีย ฮิจรา (Hijra) เป็นกลุ่มคนข้ามเพศจากชายเป็นหญิง มีบทบาทหน้าที่ในการเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับเทพเจ้า โดยมีหน้าที่สวดมนต์ และเดินรำในการเฉลิมฉลองการเกิดของเด็กทารก เพื่อนำความอุดมสมบูรณ์และความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ครอบครัว หรือ Two-spirit ในวัฒนธรรมอเมริกันอินเดียนที่มีระบบเพศภาวะ (gender) แบ่งออกเป็น 3 – 4 เพศ ทั้งนี้ Two-spirit ไม่ได้ถูกนิยามว่าเป็นหญิงหรือชาย แต่เป็นเพศอีกเพศหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ของตนเอง (Nanda 2000) ในประเทศไทย มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกถึงการดำรงอยู่ของกะเทย มีการสันนิษฐานว่า กะเทยในอดีตอาจจะรับบทบาทเป็นนักแสดงในละครนอกละครในที่ต้องแต่งกายข้ามเพศ (Totman 2003) ในสังคมสมัยใหม่กะเทยยังดำรงบทบาทนางโชว์ และสร้างพื้นที่การต่อรองความเป็นหญิงของตนเอง (เปรมปรีดา ปราโมช ณ อยุธยา 2546)

ในสังคมตะวันตก Michel Foucault (Barbin and Foucault 1978) ได้รวบรวมเอกสารการตรวจร่างกายและบันทึกส่วนตัวของ Herculine Barbin หรือ Alexina B. ผู้ซึ่งมีชีวิตอยู่ระหว่างปี ค.ศ. 1838 – 1868 เธอถูกระบุว่าเป็นหญิงแต่กำเนิดแต่ต่อมาได้ถูกแพทย์วินิจฉัยว่าเป็นชาย และถูกให้เปลี่ยนเพศในเอกสารราชการและในการดำรงชีวิตโดยคำสั่งศาล แม้เธอจะนิยามตนเองว่าเป็นผู้หญิง ในบทนำของหนังสือเล่มนี้ Foucault ได้กล่าวถึงธรรมเนียมปฏิบัติตามกฎหมายในยุโรปยุคกลางต่อบุคคลที่เพศกำกวมหรือมีสองเพศหรือที่เรียกว่า Hermaphrodite ว่า บุคคลที่ถูกระบุว่ามีสองเพศเมื่อเกิดมานั้นเป็นหน้าที่ของพ่อหรือพ่อขุนหัวที่จะเลือกเพศของเด็ก โดยเลือกจากคุณลักษณะทางเพศสรีระที่โดดเด่นมากกว่า แต่เมื่อบุคคลนั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วพร้อมที่จะแต่งงาน เขามีอิสระที่จะเลือกเป็นเพศเดิมที่ได้กำหนดมาแล้วหรือเป็นอีกเพศหนึ่งได้ โดยมีเงื่อนไขว่าต้องเป็นเพศนั้นไปตลอดชีวิต จะเปลี่ยนแปลงอีกไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงไปมาภายหลังอาจนำไปสู่บทลงโทษถึงขั้นประหารชีวิต ตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีคิดเรื่องเพศ โดยอิทธิพลและบทบาทของการแพทย์ ระบบกฎหมายและรัฐราชการสมัยใหม่ เพศกลายเป็นเรื่องของความจริงอันแน่แท้หนึ่งเดียว การมีสองเพศในร่างกายเดียวถูกปฏิเสธ และไม่ใช่เรื่องของปัจเจกที่จะมีอิสระในการเลือกอีกต่อไป หากแต่เป็นหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญในการค้นหาความจริงภายใต้ร่างกายและอวัยวะอันซับซ้อนและผสมปนเป และเพื่อค้นหาเพศที่แท้

จริงของบุคคล ดังเช่น กรณีของ Herculine ผู้ถูกตรวจพบความผิดแตกต่างจากคุณลักษณะความเป็นหญิงโดยแพทย์และนักบวช จนถูกทางการสั่งให้เปลี่ยนเป็นเพศชายและบังคับให้ใช้ชีวิตอย่างผู้ชายตามกฎหมาย ประหนึ่งว่าเพศของบุคคลคือความจริงหนึ่งเดียวที่ธรรมชาติกำหนดมาแล้ว ต้องถูกค้นพบเพื่อที่ปัจเจกจะสามารถเป็นไปหรือปฏิบัติตามเพศที่ถูกกำหนดนั้นได้ (Barbin and Foucault 1978)

คุณูปการอย่างหนึ่งของ Foucault (1976) คือการอธิบายว่าเพศวิถีในสังคมตะวันตกว่าไม่ได้เป็นสิ่งที่ต้องถูกปกปิดหรือเป็นเรื่องต้องห้าม แต่กลับเป็นเรื่องที่ถูกทำให้เป็นเรื่องที่ต้องเอื้อนเอ่ยออกมาหรือต้องพูดออกมา (une mise en discours) ซึ่งมีรากเหง้ามาจากธรรมเนียมปฏิบัติของพิธีกรรมการสารภาพบาปในศาสนาคริสต์ ปัจเจกถูกบังคับด้วยกฎระเบียบของการสารภาพบาปว่าจะต้องพูดให้หมดไม่ว่าจะเป็นความคิด จิตวิญญาณภายใน ความเพ้อฝัน ความต้องการปรารถนาทางกายและใจ หรือจินตนาการทางเพศ ทุกสิ่งทุกอย่างที่รู้สึกและเชื่อมโยงกายและใจถูกร้อยเรียงผ่านภาษาเป็นคำพูดเพื่อสะท้อนตัวตนภายในที่ถูกครอบงำด้วยความผิดบาป ความคิด ความรู้สึก และการกระทำทางเพศใด ๆ ที่ผิดบาปต้องถูกเล่าออกมาอย่างละเอียดเพื่อจะได้รับการยกโทษ การที่เพศกลายเป็นเรื่องที่ต้องพูดนั้นดำรงอยู่และเข้มข้นขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เพราะระบบของรัฐสมัยใหม่ที่มีระบบการเมืองการปกครอง การจัดการแบบราชการและองค์ความรู้เทคนิคทางการแพทย์ที่ยิ่งทำให้เพศถูกตรวจสอบ (le sexe devant affaires de police.) ถูกทำให้เผยตัวตน ถูกแบ่งประเภทออกเป็นสอง (ชาย-หญิง) และถูกจัดการผ่านการสร้างให้เป็นวาทกรรม เพศจึงกลายเป็นชุดความจริงที่เป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายตัวตนภายในของมนุษย์และเป็นเครื่องมือของรัฐในการจัดการด้านประชากรและจัดระบบระเบียบเพื่อประโยชน์ของสาธารณะ

การครอบงำของวาทกรรมทางการแพทย์ต่อคนข้ามเพศ

ผลลัพธ์ของการกลายเป็นวาทกรรมว่าด้วยเพศส่งผลให้ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ในฐานะผู้ถือครององค์ความรู้ว่าด้วยเพศกลายเป็นผู้มีอำนาจที่จะกำหนดชี้ชะตาผู้ที่ไม่ลงรอยกับอุดมการณ์ทางเพศของรัฐ บุคคลที่มีการแสดงออกทางเพศที่แตกต่างจากเพศกำเนิดที่ได้กำหนดมาแล้ว ถูกมองว่าเป็นความผิดปกติที่ต้องแก้ไข เพื่อให้กลับไปเป็นเพศที่ถูกต้องแท้จริงดังเช่นกรณีของ Herculine และนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 องค์ความรู้ทางการแพทย์ก็เข้ามาครอบงำวาทกรรมว่าด้วยเพศ ในขณะเดียวกันก็ลดทอนอิทธิพลของศาสนาลงไป สำหรับ Susan Stryker (2008) นักวิชาการคนข้ามเพศ แม้ว่าการแพทย์สมัยใหม่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของคนข้ามเพศเป็นอย่างมาก

เพราะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการแพทย์มีส่วนสำคัญทำให้คนข้ามเพศสามารถข้ามเพศในมิติทางกายภาพได้ ผ่านการผ่าตัดเปลี่ยนแปลงอวัยวะเพศ และการรับฮอร์โมน แต่ขณะเดียวกันวาทกรรมทางการแพทย์ก็มีส่วนทำให้การข้ามเพศในสังคมตะวันตกถูกมองและถูกจัดการในฐานะความผิดปกติทางจิตใจและทางร่างกาย หรือเป็นความป่วยไข้ที่ต้องการการรักษา หากย้อนไปดูประวัติศาสตร์ด้านเพศวิทยา จะพบว่า การข้ามเพศถูกกล่าวถึงในฐานะความผิดปกติ เช่น ในปี ค.ศ. 1886 จิตแพทย์ชาวออสเตรีย-เยอรมัน Richard Freiherr von Krafft-Ebing (1840–1902) ได้เขียนหนังสือชุด *Psychopathia Sexualis* (Krafft-Ebing 1998) ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึง “ความผิดปกติทางเพศ” รูปแบบต่าง ๆ เช่น “Eviration” ซึ่งหมายถึงการที่เพศชายมีความรู้สึกอยากเป็นผู้หญิง “Defemination” หมายถึงการที่เพศหญิงมีความรู้สึกอยากเป็นผู้ชาย เป็นต้น หนังสือชุดนี้ถือเป็นตำราวิชาการว่าด้วยพฤติกรรมทางเพศเล่มแรกที่ถูกใช้และอ้างอิงทางการแพทย์และทางกฎหมายในสมัยนั้น ในช่วงการเปลี่ยนผ่านสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 ความสนใจทางการแพทย์พุ่งเป้าไปที่คนข้ามเพศ เกิดความพยายามทดลองการเปลี่ยนเพศ และกำหนดคำศัพท์และนิยามความหมายการข้ามเพศขึ้นใหม่ รวมถึงการสถาปนาวาทกรรมทางการแพทย์ให้เป็นสถาบัน (Institutionalization) เช่น ในปี ค.ศ. 1910 Magnus Hirschfeld แพทย์และนักเพศวิทยาชาวเยอรมันได้บัญญัติศัพท์คำว่า “transvestite” ในหนังสือ *The Transvestites: The Erotic Drive to Cross-Dress* (Hirschfeld 1991) ซึ่ง Hirschfeld ให้ความหมายว่า กลุ่มคนทั้งเพศกำเนิดชายและเพศกำเนิดหญิงที่ต้องการจะข้ามเพศเป็นอีกเพศหนึ่ง (ในปัจจุบันความหมายนี้ตรงกับความหมายของคำว่า transgender)

ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา คนข้ามเพศเป็นที่สนใจของสื่อและสาธารณะ มีการสร้างสถาบันทางการแพทย์และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางที่รับรักษาคนข้ามเพศในอเมริกาและยุโรป ผู้หญิงข้ามเพศคนแรกที่ได้รับการผ่าตัดแล้วกลายเป็นบุคคลที่โด่งดังคือ Christine Jorgensen ชาวอเมริกันที่เดินทางไปเปลี่ยนเพศในยุโรป ภายใต้การดูแลของ Dr. Harry Benjamin นักเพศวิทยาและผู้เชี่ยวชาญด้านฮอร์โมน ชาวเยอรมัน – อเมริกัน ซึ่งมีความเห็นว่าอัตลักษณ์ทางเพศของคนข้ามเพศนั้นไม่สามารถเปลี่ยนได้ แพทย์และผู้เชี่ยวชาญมีหน้าที่รักษาให้คนข้ามเพศมีชีวิตที่ดีขึ้นตามเพศที่เขานิยามตนเอง คุณูปการที่สำคัญของ Benjamin คือ หนังสือ *The transsexual Phenomenon* (Benjamin 1966) ที่เขาได้วางรากฐานกระบวนการรักษาการข้ามเพศ และเปลี่ยนแนวคิดในวงการวิชาการแพทย์ จากการแก้ไขเพศของผู้ป่วยให้เป็นไปตามเพศกำเนิดให้เป็นการเปลี่ยนแปลงเพศไปเป็นเพศที่ต้องการ Benjamin ยังนิยามคำว่า transsexual และ transvestites เดิม

ของ Hirschfeld เสียใหม่ ทำให้เกิดการนิยามที่แบ่งแยกระหว่างคนข้ามเพศที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสรีระ อวัยวะเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ (transsexual) กับกลุ่มคนที่นิยมและพอใจกับการแต่งกายข้ามเพศ แต่อาจจะไม่ได้อยากเปลี่ยนแปลงเพศสรีระหรือเพศภาวะทั้งหมด (transvestite) นิยามความหมายเหล่านี้จึงเริ่มแพร่หลายออกไปในสาธารณะ หนังสือของเขาได้กลายเป็นคู่มือการแพทย์ในการรักษาคนข้ามเพศ และชื่อของ Harry Benjamin ได้ถูกนำมาตั้งชื่อสมาคม Harry Benjamin International Gender Dysphoria Association (HBIGDA) ซึ่งเป็นองค์กรของผู้เชี่ยวชาญและนักจิตวิทยาด้านการข้ามเพศ และได้จัดทำมาตรฐานในการให้บริการ (Standard of Care : SOC) ต่อคนข้ามเพศขึ้นมาในปี ค.ศ. 1970 ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อสมาคมเป็น World Professional Association for Transgender Health (WPATH) ซึ่งเป็นองค์กรต้นแบบของการดูแลสุขภาพคนข้ามเพศจนถึงปัจจุบัน (Stryker 2008)

ผลลัพธ์ของวาทกรรมว่าด้วยการข้ามเพศที่ถูกครอบงำด้วยชุดความรู้ผู้เชี่ยวชาญและสถาบันทางการแพทย์ทำให้การข้ามเพศเป็นเรื่องของกระบวนการทางการแพทย์ (Medicalization) เพียงอย่างเดียว สิ่งนี้ส่งผลกระทบทำให้วาทกรรมชุดอื่น ๆ หรือมิติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการข้ามเพศถูกลดทอนและลบเลือน (Stryker 2008) หากเราใช้กรอบคิดว่าด้วยวาทกรรมแบบ Foucault มาพิจารณาก็จะพบว่า ระเบียบของวาทกรรมหรือชุดความจริงที่ถูกเชื่อว่าจริงและกลายเป็นความจริงนั้นต้องประกอบด้วยส่วนสำคัญต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ความเป็นวิชา สถาบันที่สร้างวาทกรรม และความเป็นองค์ประธานผู้พูด (ฐานิดา บุญวรรณ 2565) ในกรณีนี้ผู้พูดและผู้ที่ได้รับอนุญาตให้พูดคือแพทย์และผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ เป็นผู้ที่ถือครองอำนาจ และสามารถจะประกาศว่าได้ว่าใครเป็นคนข้ามเพศ ใครเหมาะสมที่จะได้รับฮอร์โมน หรือได้รับการผ่าตัด รวมไปถึงได้รับการรับรองทางกฎหมาย ตัวตนความเป็นคนข้ามเพศจะเป็นได้ หรือกลายเป็นความจริงได้ จะต้องผ่านการตัดสินและการวินิจฉัยของกระบวนการทางการแพทย์เหล่านี้เพียงอย่างเดียว โดยผ่านพิธีกรรมของการทำให้พูดออกมา เช่น การซักประวัติอาการพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดภายใน และการประเมินอาการของโรคเพื่อตัดสินว่าผู้เข้ารับการรักษา มีคุณสมบัติครบตามหลักการทางการแพทย์หรือไม่ การถูกวินิจฉัยว่าเป็นคนข้ามเพศหรือไม่นั้นเป็นอำนาจในมือของผู้เชี่ยวชาญผู้ถือครององค์ความรู้ ไม่ใช่บุคคลข้ามเพศเอง ดังนั้น แม้ความก้าวหน้าเทคโนโลยีจะก้าวหน้าไปทำให้คนข้ามเพศสามารถข้ามเพศโดยเปลี่ยนแปลงร่างกายและรูปลักษณะอวัยวะได้จริง แต่แนวคิดที่ว่าเพศภายในของบุคคลสะท้อนตัวตนที่แท้จริง และเป็นหน้าที่ของแพทย์และผู้เชี่ยวชาญต้องตามหาและแก้ไขรักษาก็ยังคงอยู่

Foucault (1976) กล่าวว่าแม้ว่าจะเกิดความก้าวหน้าทางการแพทย์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 อย่างไรก็ตาม ก็ยังเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ยากที่คนคนหนึ่งจะเป็นเพศที่ตัวเองไม่ได้เกิดมา วาทกรรมที่เชื่อมโยงเพศ ร่างกายและตัวตนภายในของปัจเจกยังเป็นสิ่งที่แพร่หลายและฝังรากลึกในสาขาวิชาเช่น ชีววิทยา จิตวิเคราะห์ และจิตวิทยา และความเข้าใจของสังคม ซึ่งนำไปสู่ความคิดที่มองว่าบุคคลที่ตัวตนไม่เป็นไปตามเพศที่กำหนดมาเป็นความผิดปกติที่ไม่ควรพิกฎหลักแห่ง “ความจริง” วาทกรรมทางการแพทย์ได้ตีตราคนข้ามเพศว่าเป็นโรค (symptoms) และเป็นความผิดปกติทางจิต ตั้งแต่ในยุคเริ่มของกระบวนการข้ามเพศทางการแพทย์จนกระทั่งยกเลิกเมื่อไม่นานมานี้ ในปี ค.ศ. 2011 โดย WPATH ใน Standard of care ฉบับที่ 7 (WPATH 2011) และในปี ค.ศ. 2019 โดยองค์การอนามัยโลกในบัญชีจำแนกโรค ฉบับที่ 11 (ICD-11) (WHO n.d.) สิ่งเหล่านี้ทำให้กระบวนการตีตราว่าคนข้ามเพศเป็นโรค และเป็นความผิดปกติได้แฝงฝังอยู่ในสังคม หรือแม้แต่คนข้ามเพศเองที่ต้องสยบยอมต่อการบงการของวาทกรรมดังกล่าวเพื่อให้ตนเองมีสิทธิได้รับการ “รักษา” เพื่อเป็นเพศที่ต้องการ

วาทกรรมสตรีนิยมที่ต่อต้านคนข้ามเพศ

คนข้ามเพศไม่ได้ถูกตีตราจากวงการแพทย์เพียงเท่านั้น ขบวนการสตรีนิยมบางส่วนก็ปฏิเสธและเกลียดกลัวคนข้ามเพศ (transphobia) ในช่วงปี ค.ศ. 1970 ที่กระแสสตรีนิยมคลื่นลูกที่สองเฟื่องฟูและมีการเกิดขึ้นของขบวนการหญิงรักหญิง (lesbianism) ผู้หญิงข้ามเพศที่ต้องการร่วมขบวนการเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศกลับถูกปฏิเสธและกีดกันออกไปโดยการอ้างถึงความผิดฝาผิดตัวทางเพศของคนข้ามเพศที่ไม่สามารถมาเทียบหรือเท่ากับความเป็นหญิงของผู้หญิงตรงเพศ (ciswoman) ได้ กระแสต่อต้านคนข้ามเพศโดยเฉพาะผู้หญิงข้ามเพศแพร่กระจายไปในช่วงกลางปี ค.ศ. 1970 ในหมู่นักสตรีนิยมหญิงรักหญิงบางส่วน หนึ่งในนั้นคือ Janice G. Raymond ซึ่งได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ *The Transsexual Empire: The Making of the She-Male* ในปี ค.ศ. 1979 (Raymond 1979) โดยกล่าวหาว่าผู้หญิงข้ามเพศไม่ใช่ผู้หญิงจริง แต่เป็นตัวแทนของปิตาธิปไตยและความเป็นชายอำนาจนำที่เข้ามายึดครองพื้นที่ของผู้หญิง และข่มขืนร่างกายของผู้หญิงผ่านการเปลี่ยนสรีระร่างกาย ยึดครองร่างกายของผู้หญิง และลดทอนความเป็นหญิงนี้ให้เป็นเพียงแค่วัตถุดัดแปลง (artifact) Raymond (1979) เปรียบเทียบว่าผู้ชายที่แปลงเป็นหญิงเหล่านี้เหมือนพวกชนที่ที่ถูกตอนอวัยวะเพศ มีหน้าที่ดูแลหาเริ่มที่เต็มไปด้วยผู้หญิงให้เหล่าผู้ชายได้หาความสุข ดังนั้นพวกเขาจึงเป็นเสมือนผลผลิตหนึ่งของปิตาธิปไตยที่ต้องการเข้ามาแอบแฝงเพื่อควบคุมพื้นที่การเคลื่อนไหวของผู้หญิง

กระแสดราม่าเรื่องเกย์และไ้มยอมรับคนข้ามเพศมีอย่างต่อเนื่อง กระแสสตรีนิยมสุดโต่งเรียกร้องว่าพื้นที่ของขบวนการเคลื่อนไหวสตรีนิยมต้องมีไว้สำหรับ “หญิงที่นิยามตนเองเป็นผู้หญิง” เท่านั้น ไม่ใช่เพื่อ “เพศชายที่แต่งกายล้อเลียนผู้หญิง” ในปัจจุบันการต่อต้านคนข้ามเพศในลักษณะนี้ก็ยังมียู่ เช่น กรณีการเคลื่อนไหวของ J.K. Rollings นักเขียนชาวอังกฤษที่แสดงออกอย่างเปิดเผยในการแบ่งแยกระหว่าง “ผู้หญิงจริง” และผู้หญิงข้ามเพศ ผ่านการทวีตข้อความว่า “Sex is real.” ซึ่งสื่อถึงความหมายว่าความเป็นเพศหญิงโดยกำเนิดนั้นเป็นความจริงแท้ที่ไม่อาจปฏิเสธ (Rowling 2019) หรือกรณีที่ศาลสูงของสหราชอาณาจักร ในเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 2025 ได้ตีความคำว่า “ผู้หญิง” ในกฎหมาย Equality Act 2010 (BBC News 2025) ว่าให้หมายถึงผู้หญิงที่มีเพศกำเนิดเป็นผู้หญิงเท่านั้น ซึ่งแสดงถึงการแบ่งแยกระหว่าง “ผู้หญิงประเภทหนึ่ง” และ “ผู้หญิงประเภทสอง” ในสังคม ดังนั้นผู้หญิงตรงเพศกับผู้หญิงข้ามเพศจะมาเป็นผู้หญิงเหมือนกันไม่ได้ การถูกปฏิเสธและผลักไสจากขบวนการเคลื่อนไหวว่าด้วยเพศและการครอบงำจากอำนาจเชิงวาทกรรมในสังคมได้ทำให้กลุ่มคนข้ามเพศขาดพลังในการต่อสู้ต่อรอง และยอมจำนนอยู่กับตัวตนที่ถูกกำหนด ตีตราและเบียดขับโดยคนอื่น ตัวตนคนข้ามเพศจึงถูกประกอบสร้างจากการเป็นความป่วยไข้ (illness) ความผิดพลาด (wrong/error) การถูกปฏิเสธตัวตนและถูกทำให้เป็นอื่น (otherness)

ในช่วงปี ค.ศ. 1990 การเคลื่อนไหวของคนข้ามเพศได้เกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญคือเกิด เรียกร้องให้ยุติการตีตราคนข้ามเพศว่าเป็นโรคหรือความผิดปกติ คนข้ามเพศจำนวนมากไม่เห็นด้วยกับกฎเกณฑ์ทางการแพทย์ที่กำกับควบคุมตัวตนคนข้ามเพศอย่างตายตัวและละเลยความหลากหลาย เกิดการตั้งคำถามต่อการทำให้การข้ามเพศเป็นเรื่องของการแพทย์เพียงอย่างเดียวว่ามีความจำเป็นจริงหรือไม่ เหตุใดคนข้ามเพศถึงไม่สามารถกำหนดความเป็นตัวของตัวเองได้ ข้อเรียกร้องนี้สะท้อนได้จากความนิยมของมโนทัศน์ transgenders ที่เป็นเหมือนร่มใหญ่ที่ครอบคลุมบุคคลที่มีลักษณะการข้ามเพศในหลากหลายบริบทโดยไม่จำเป็นว่าบุคคลคนนั้นต้องเปลี่ยนแปลงอวัยวะร่างกายหรือผ่าตัดแปลงเพศเสมอไป แม้ว่าต้นกำเนิดของคำจะมาจากสาขาจิตวิทยาโดยจิตแพทย์ John F. Oliven แห่ง Columbia University เป็นผู้ริเริ่มใช้คำนี้ ในหนังสือ *Sexual Hygiene and Pathology: A Manual for the Physician and the Professions* (Oliven 1965) เพื่อต้องการแสดงให้เห็นว่าการข้ามเพศเป็นเรื่องของเพศภาวะ (gender) มากกว่าเรื่องของเพศสรีระ (sex) หรือเพศวิถี (sexuality) แต่คำว่า transgender ได้แพร่หลาย

มากขึ้นในหมู่ชุมชนคนข้ามเพศ เนื่องจากคนข้ามเพศจำนวนมากต้องการนิยามตนเองแตกต่างออกไปจากคำว่า transsexual โดยเน้นความหมายที่ครอบคลุมอัตลักษณ์การแสดงออกทางเพศ หรือพฤติกรรมและรสนิยมที่เคลื่อนไหว ลื่นไหล ไม่ลงรอย หรือข้ามผ่านกรอบเพศทวิลักษณ์ที่สังคมกำหนด อาจมีทั้งความเป็นชายเป็นหญิงที่ไม่ตายตัว และไม่จำเป็นต้องเข้าสู่การผ่าตัดเปลี่ยนเพศเสมอไป transgenders จึงสามารถหมายถึงบุคคลที่แปลงเพศแล้ว คนที่ข้ามเพศที่ไม่ต้องการแปลงเพศ คนรักต่างเพศที่แต่งกายข้ามเพศ แดร์กเกย์ หรือเลสเบี้ยนที่แสดงออกเป็นชายหรือความหลากหลายของการข้ามเพศในวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น ฮิจรา เป็นต้น (Stryker 1994)

ปฏิบัติการต่อรองทางวาทกรรมของคนข้ามเพศ

หมุดหมายสำคัญที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงความคิดต่อตัวตนและขบวนการเคลื่อนไหวของคนข้ามเพศ คือ บทความชื่อ *The Empire Strikes Back: A Post-transsexual Manifesto* โดยนักวิชาการข้ามเพศ Sandy Stone (1992) มีจุดมุ่งหมายตอบโต้จุดยืนของสตรีนิยมที่ต่อต้านคนข้ามเพศ (เธอได้ตั้งชื่อบทความเพื่อตอบโต้ชื่อหนังสือของ Raymond) ในบทความนี้ Stone ได้วิพากษ์การสถาปนาวาทกรรมอำนาจทางการแพทย์ที่ควบคุมคนข้ามเพศว่า เป็นเหมือน grooming clinic ที่สร้างคนข้ามเพศตามกรอบเพศทวิลักษณ์และอุดมการณ์ทางเพศของสังคม สถาบันทางการแพทย์มีจุดอ่อนในการก่อร่างสร้างชุดความจริงเกี่ยวกับคนข้ามเพศที่อิงแอบกับบทบาททางเพศภาวะที่สังคมกำหนด เพศชายที่จะผ่านไปเป็นผู้หญิงได้จะต้องมีไม่เพียงแต่ร่างกายที่เหมือนเพศหญิงเท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้หญิงตามบทบาทหน้าที่ที่ควรจะเป็น เช่น ผู้เข้ารับการรักษาที่ต้องการเปลี่ยนจากชายเป็นหญิงไม่สามารถเปิดเผยรสนิยมทางเพศ ประสบการณ์ความต้องการทางเพศหรือประสบการณ์การช่วยตัวเองผ่านอวัยวะเพศชายที่ตนเองมีได้ เนื่องจากจะทำให้ตนเองไม่เข้าหลักเกณฑ์ของการวินิจฉัยว่าเป็นคนข้ามเพศ วาทกรรมทางการแพทย์ยังสร้างนิยามความหมายว่าคนข้ามเพศคือคนที่เกิดมาในร่างกายที่ผิดแผกและไม่พึงปรารถนา (wrong body) ดังนั้นหากบุคคลนั้นกระทำหรือมีพฤติกรรมทางเพศใด ๆ ที่บ่งบอกว่ายังปรารถนาในเพศทางร่างกายที่กำเนิดมาอยู่นั้นแสดงว่าบุคคลนั้นยอมไม่ใช่คนข้ามเพศอย่างแท้จริง การข้ามเพศก็จะถูกปัดตก (invalidated) ราวกับว่าตัวตนของคนข้ามเพศจะสามารถผ่านได้ (pass) ต้องมีร่างที่ถูกต้องเพียงหนึ่งเดียว กล่าวคือไม่มีความผสมปนเปทั้งความเป็นหญิงและชาย และเป็นไปตามวาทกรรมทางการแพทย์

ที่ผูกโยงกับครรลองของระบบคิดแบบเพศวลักษณ์ และอุดมการณ์การรักต่างเพศเพียงเท่านั้น (Stone 1992) แนวปฏิบัตินี้แฝงฝังเข้าไปวิธีคิด การวินิจฉัยและการทำงานของแพทย์ นักจิตวิทยา และบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ จนทำให้คนข้ามเพศที่ต้องการจะผ่านการวินิจฉัยและผ่าตัดแปลงเพศต้องปฏิบัติตามด้วยการเล่าเรื่อง(หรือไม่เล่าเรื่อง) และแสดงออก (หรือไม่แสดงออก) ให้เป็นไปตามสิ่งที่แพทย์และผู้เชี่ยวชาญต้องการจะเห็น และตรงกับคู่มือและแนวปฏิบัติแบบเพศวลักษณ์ สิ่งที่เกิดขึ้นคือเกิดการเรียนรู้ในหมู่คนข้ามเพศว่าต้องพูดหรือเล่าเรื่องตัวเองอย่างไร และแสดงออกแบบไหนต่อหน้าแพทย์และผู้เชี่ยวชาญ ตัวตนคนข้ามเพศจึงถูกเล่าผ่านการสวมทับโดยวาทกรรมที่ว่าเกิดมาผิดเพศ และต้องปฏิเสธร่างกายที่เป็น/มีอยู่เพียงเท่านั้น

นอกจากนี้ Stone (1992) ยังวิพากษ์ขบวนการสตรีนิยมที่ต่อต้านคนข้ามเพศว่าใช้อำนาจเชิงวาทกรรมจากอภิสิทธิ์ทางสังคม ในฐานะผู้ถือครองกระบอกเสียงที่มากกว่าในการปิดปากผู้หญิงข้ามเพศ ไม่ว่าจะเป็นการวิพากษ์ว่าผู้หญิงข้ามเพศไม่ใช่ผู้หญิง ไม่มีสถานะเป็นผู้กระทำการ ไร้ตรรกะและไม่มีความรับผิดชอบที่เพียงพอที่จะมีความเป็นองค์ประธานของตัวเอง หรือเป็นตัวประหลาดจากโลกชายเป็นใหญ่ที่แฝงฝังตัวเข้ามาเพื่อทำลายผู้หญิง “แท้” ภายใต้วาทกรรมเหล่านี้ที่พูดถึงคนข้ามเพศล้วนแล้วแต่เป็นวาทกรรมที่ไม่ได้ออกจากปากคนข้ามเพศเองจริง ๆ แต่ถูกพูดโดยคนอื่นที่ไม่ใช่คนข้ามเพศ และเป็นผู้ที่มีตำแหน่งแห่งที่ (positionality) ที่เหนือกว่า Stone เรียกร้องให้คนข้ามเพศปลดแอกตัวเองจากความกลัวที่จะ “ไม่ผ่าน” และการสยบยอมต่อวาทกรรมชุดต่าง ๆ เหล่านี้ เพียงเพื่อจะได้มีที่ยืนในเพศใหม่ สำหรับ Stone การพยายามที่จะผ่านไปเป็นเพศที่ต้องการโดยไม่พูด ไม่เปิดเผยและละทิ้งตัวตนของตัวเอง (ประสบการณ์ทางเพศ รสนิยมความชอบ ความรู้สึกนึกคิด) คือการโกหก และปิดโอกาสที่จะทำให้รูปแบบตัวนรสนิยม ความต้องการที่แตกต่างหลากหลายหรือแม้แต่มีความย้อนแย้งในตัวเองได้ปรากฏตัว อีกทั้งเป็นการปิดโอกาสที่สังคมจะได้ทำความเข้าใจความเป็นเพศที่แหกขนบและอยู่นอกเหนือความเป็นไปได้ที่เคยมีมา Stone ได้เรียกร้องให้คนข้ามเพศทั้งหลายหยุดจมจ่อมอยู่กับความกังวลว่าจะผ่านหรือไม่ผ่านเพื่อที่จะเป็นคนข้ามเพศ แต่ต้อง “อ่านตนเองให้ออก บอกตนเองให้ได้” และเพื่อที่จะสามารถสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับตัวเองขึ้นมาจริง ๆ (“to be consciously “read”, to read oneself aloud..., to begin to write oneself into the discourses”) (Stone 1992)

บทความของ Stone ได้สร้างแรงผลักดันให้เกิดการข้ามเพศศึกษา (Transgender studies) ในคริสต์ทศวรรษที่ 1990 และ มีการจัด International Conference on Transgender Law and Employment Policy ในปี ค.ศ. 1992 ซึ่งเป็นงานประชุมวิชาการที่เปิดพื้นที่องค์ความรู้การข้ามเพศที่นอกเหนือจากการแพทย์ นอกจากนี้ ยังมีบริบททางสังคมอื่น ๆ ที่ทำให้ประเด็นสิทธิของคนข้ามเพศถูกพูดถึงมากขึ้น เช่น การถกเถียงระหว่างกลุ่มสตรีนิยมที่ต่อต้านคนข้ามเพศและกลุ่มที่โอบรับคนข้ามเพศเกี่ยวกับสิทธิของคนข้ามเพศว่าควรได้รับการจัดการอย่างไร สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค AIDS ที่ทำให้วงการแพทย์ต้องหันมาตั้งคำถามใหม่ต่อการศึกษาทางเพศวิทยา ว่าทำอย่างไรจึงจะสามารถโอบรับความหลากหลายของพฤติกรรมและตัวตนทางเพศของผู้คนที่มีความเสี่ยงติดเชื้อ HIV ซึ่งกลุ่มคนข้ามเพศก็อยู่ในกลุ่มเหล่านี้ด้วย

Lou Sullivan นักกิจกรรมผู้ชายข้ามเพศใน San Francisco พยายามต่อสู้และเรียกร้องให้เกิดความเข้าใจใหม่ว่าคนข้ามเพศนั้นมีรสนิยมทางเพศแบบรักเพศเดียวกันได้ ในปี ค.ศ. 1991 ก่อนที่เขาจะเสียชีวิตจากเชื้อ HIV เขาเขียนในไดอารี่ว่า “พวกคุณบอกผมว่าผมใช้ชีวิตแบบเกย์ไม่ได้ แต่ผมจะตายในฐานะเกย์คนหนึ่ง (You told me I couldn't live as a gay man, but now I am going to die like one.)” เพื่อแสดงการยืนยันในตัวตนและอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง และเพื่อให้ HBGDA ยกเลิกเกณฑ์เรื่องการห้ามคนข้ามเพศรักเพศเดียวกัน (Stryker 2008) การต่อสู้ของ Sullivan แสดงให้เห็นปัจจัยเชิงอัตลักษณ์ที่ทับซ้อน หรือ Intersectionality ที่ก่อให้เกิดการตีตรา การกีดกันกดทับ หรือการเลือกปฏิบัติจากสถาบันทางการแพทย์และจากสังคม ซึ่งไม่ได้เกิดจากตัวตนทางเพศภาวะเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีความซับซ้อนประกอบไปด้วยปัจจัยเชิงอัตลักษณ์อื่น ๆ เช่น รสนิยม เพศวิถี การแสดงออกทางเพศ อายุ ชนชั้น สีผิว เชื้อชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ เช่น การที่คนข้ามเพศชายชอบที่มีฐานะยากจน หรือเป็นคนผิวสียอมเข้าถึงกระบวนการทางการแพทย์ในการข้ามเพศได้ยากมากกว่าผู้ที่มีฐานะดี หรือเป็นคนผิวขาว การกำหนดหรือบังคับให้คนข้ามเพศต้องเข้ารับกระบวนการรักษาตามกระบวนการทางการแพทย์เท่านั้นเพื่อได้การรับรองว่าเป็นคนข้ามเพศ จึงกลายเป็นการขีดทางเลือกเพียงน้อยนิด และกดทับเบียดขับความหลากหลายในหมู่คนข้ามเพศอื่น ๆ ที่ไม่อาจเข้าถึงกระบวนการทางการแพทย์ได้ด้วยเหตุปัจจัยที่หลากหลาย

วาทกรรมและปฏิบัติการทางการแพทย์ที่ตั้งอยู่บนฐานคิดแบบเพศทวิลักษณ์ และอุดมการณ์รักต่างเพศนี้ได้เบียดขับผู้ที่มีความแตกต่างจากเพศตามชนบ (non-normative gender, gender non-conforming) และทำให้พวกเขากลายเป็นอื่น จึงทำให้เกิดการต่อสู้เรียกร้องให้ยกเลิกการระบุว่าการข้ามเพศว่าเป็นโรค (depathologization) และการยุติหรือลดบทบาทของกระบวนการทางการแพทย์เพื่อการข้ามเพศ (demedicalization) ในปี ค.ศ. 1994 Diagnostic and Statistical Manual ฉบับที่ 4 (DSM4) ของ American Psychiatric Association (American Psychiatric Association 1994) ได้ยกเลิกคำว่า transsexualism และใช้คำว่า “Gender Identity Disorder in adults and adolescence” แทน โดยให้เหตุผลว่าเพื่อลดการตีตราทางสังคม แต่ยังมีนักกิจกรรมข้ามเพศและจิตแพทย์จำนวนมากยังคิดว่าการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงพอ นอกจากนี้ DSM4 ยังยกเลิกข้อกำหนดที่ว่าสมรสรักเพศเดียวกันเป็นความขัดแย้งที่ไม่สามารถทำให้นบุคคลผ่านการวินิจฉัยว่าเป็นคนข้ามเพศได้

อย่างไรก็ตาม การระบุว่าเป็นคนข้ามเพศเป็นโรคหรือ Disorder ยังคงมีอยู่ร่วมยี่สิบปีต่อมา จนกระทั่งในปี ค.ศ. 2013 คำว่า “Gender Identity Disorder” ใน DSM 5 ได้ถูกยกเลิกและใช้คำว่า “Gender Dysphoria” แทน ซึ่งหมายความว่าอาการของความทุกข์ทรมาน ไม่พึงพอใจ เนื่องจากร่างกายและจิตใจไม่สอดคล้องกัน หรือเป็นเพราะบุคคลมีเพศภาวะไม่ตรงกับบรรทัดฐานทางเพศที่สังคมกำหนด จำเป็นต้องได้รับการรักษาและบริการที่ดีและเหมาะสม การเปลี่ยนแปลงคำนิยามนี้เป็นไปเพื่อต้องการลดการตีตราและยกเลิกการระบุว่าเป็นคนข้ามเพศเป็นโรค โดยมุ่งเน้นว่าตัวตนอัตลักษณ์ของคนข้ามเพศไม่ได้เป็นปัญหาในตัวเอง แต่ผลกระทบที่เกิดจากความไม่สอดคล้องกันระหว่างร่างกาย จิตใจ และผลกระทบทางสังคมที่กำหนดบทบาททางเพศตามเพศกำเนิดต่างหากที่เป็นปัญหาและส่งผลให้เกิดอาการที่ไม่พึงประสงค์นั้น (Gender Identity-Related Distress) ใน Standard of Care (SOC) ฉบับที่ 7 ของ WPATH (WPATH 2011) ได้มีการแยกความหมายระหว่าง Gender Dysphoria และ Gender non-conformity เพื่อสร้างพื้นที่ให้ความหลากหลายทางเพศภาวะอื่น ๆ ที่อาจจะไม่ได้ต้องการเข้ารับการปรึกษาทางการแพทย์ ในแถลงการณ์ของ WPATH ระบุว่า “การแสดงออกทางเพศในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์แบบใด ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับเพศที่ถูกกำหนดตามกำเนิดนั้นเป็นเรื่องปกติ และเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของมนุษย์ และไม่ควรถูกตัดสินว่าเป็นโรค/กลุ่มอาการ (pathological) หรือถูกตัดสินใจเชิงลบ” (WPATH 2011) การเปลี่ยนแปลงคำนิยาม และความพยายามยุติ

การระบุว่าการข้ามเพศเป็นโรคหรือเป็นความผิดปกติเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่าแนวโน้มการมองคนข้ามเพศเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากในฐานะคนป่วยไข้ ผิดปกติที่ต้องพึ่งพิงแพทย์ในการสร้างความชอบธรรมในการข้ามเพศไปสู่การมองคนข้ามเพศในฐานะบุคคลโดยสมบูรณ์ที่มีสิทธิกำหนดนิยามตนเองได้

เพศตามเจตจำนงของบุคคลในกระแวลสิทธิมนุษยชน

นับตั้งแต่เข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 การถกเถียงเรื่องคนข้ามเพศได้ก้าวมาสู่ศาสตร์อื่น ๆ เช่น กฎหมาย สังคมศาสตร์ และวาทกรรมว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมากขึ้น ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 หลายประเทศได้ออกกฎหมายรับรองเพศภาวะของบุคคล ทำให้บุคคลข้ามเพศสามารถเปลี่ยนสถานภาพ คำนำหน้าในเอกสารราชการ และได้รับการรับรองตามเพศที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม แต่ละประเทศได้กำหนดเงื่อนไขในการแก้ไขสถานภาพและการรับรอง “เพศใหม่” ที่แตกต่างกันออกไป เช่น บางประเทศยังต้องมีการวินิจฉัยว่าจากแพทย์ก่อนว่าเป็นคนข้ามเพศจริง บางประเทศคนข้ามเพศจะต้องเข้ารับการผ่าตัดเพื่อเอาอวัยวะสืบพันธุ์เดิมออกก่อนซึ่งเป็นการบังคับให้ทำหมันไปโดยปริยาย (เช่น ในประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2003 มีกฎหมายบังคับการผ่าตัดแปลงเพศ และเพิ่มมีการยกเลิกเงื่อนไขนี้ในปี ค.ศ. 2024) บางประเทศมีเงื่อนไขว่าต้องเข้ารับคำปรึกษาจากจิตแพทย์และต้องดำเนินชีวิตในเพศใหม่ที่ต้องการอย่างต่อเนื่องยาวนานเพียงพอ การรณรงค์ให้ยุติการระบุว่าการข้ามเพศว่าเป็นโรค และการยุติหรือลดบทบาทของกระบวนการทางการแพทย์เพื่อการข้ามเพศ จึงมีมาอย่างต่อเนื่องและเกิดเป็นแคมเปญ Stop Trans Pathologization 2012 โดยนักกิจกรรมข้ามเพศทั่วโลก (Montiel 2023)

แนวคิดสำคัญที่ถูกขับเคลื่อนไปพร้อมข้อเรียกร้องดังกล่าวคือ แนวคิดที่ว่าเพศควรเป็นไปตามเจตจำนงของบุคคล (Gender self-determination) ซึ่งริเริ่มโดยขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักกิจกรรมคนข้ามเพศและแพร่หลายไปทั่วโลก (Montiel 2023) หมายความว่าสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เป็นจุดเปลี่ยนของวาทกรรมว่าด้วยการข้ามเพศนั่นคือ หลักการ Yogyakarta Principles, The Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity) ซึ่งร่างขึ้นในปี ค.ศ. 2006 โดยนักกิจกรรมและผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายสิทธิมนุษยชนจาก 25 ประเทศทั่วโลก ณ เมืองยอกยAKARTA สาธารณรัฐอินโดนีเซีย เพื่อจัดทำหลักการสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ² แม้หลักการยอกยAKARTA

ไม่ได้มีสถานะเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ แต่เป็นแนวทางสากลที่ประเทศต่าง ๆ จะสามารถนำไปปรับใช้เพื่อพิทักษ์คุ้มครองสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ หลักการ Yogyakarta Principles ได้ระบุถึงแนวคิดที่ว่าด้วยเพศตามเจตจำนงของบุคคลว่า “อัตลักษณ์ทางเพศที่แต่ละบุคคลนิยามตนเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกของบุคคลโดยสมบูรณ์ และเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจการตัดสินใจ การกำหนดนิยาม เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล บุคคลไม่สามารถถูกปฏิเสธ ถูกปราบปรามกักขัง หรือถูกกดขี่ข่มเหงเพื่อให้ปกปิดอัตลักษณ์ทางเพศของตนเองได้” (Yogyakarta Principles 2007 อ้างใน Ashley 2024) นอกจากนี้ หลักการ Yogyakarta Principles ยังระบุแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity -GI) และวิถีทางเพศ (Sexual Orientation-SO) ไว้ว่า

“อัตลักษณ์ทางเพศ คือ **ความรู้สึกเบื้องต้นเกี่ยวกับร่างกายในของแต่ละบุคคล และประสบการณ์อันเกี่ยวข้องกับเพศภาวะ ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับเพศที่ถูกกำหนดมาแต่กำเนิด รวมถึงความรู้สึกละเอียดเกี่ยวกับร่างกาย (the personal sense of the body) ที่อาจจะสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะภายนอกไปได้ โดยกระบวนการทางการแพทย์หรือการผ่าตัดหรือโดยวิธีการอื่น และรวมถึงการแสดงออกทางเพศภาวะไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การใช้คำพูด หรืออากัปกริยา ...** วิถีทางเพศ หมายถึง **ความสามารถที่จะมีอารมณ์ ความรู้สึก ความรู้สึกดึงดูด และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางกายและทางใจของบุคคลที่มีต่อบุคคลอื่นซึ่งอาจจะเป็นคนที่มีเพศภาวะเดียวกัน หรือแตกต่างกัน หรือบุคคลที่มีมากกว่าหนึ่งเพศภาวะ**” (Arc International 2007, แปลและเน้นโดยผู้เขียน)

คำนิยามทั้งสองความหมายแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางวาทกรรมว่าด้วยเพศที่อยู่บนฐานคิดเรื่องสิทธิส่วนตนที่ผู้ใดไม่อาจพรากไปได้ แนวคิดนี้แตกต่างกับแนวคิดที่ว่าด้วยคนข้ามเพศในอดีตที่ผ่านมาที่อำนาจในการพูดถึงคนข้ามเพศอยู่ในมือผู้ที่ไม่ได้เป็นคนข้ามเพศเลย แต่ชุดวาทกรรมชุดใหม่ได้ย้ายศูนย์กลางของการพูดและอธิบายตัวตนคนข้ามเพศมาที่ตัวคนข้ามเพศเอง แนวคิดเพศตามเจตจำนงได้แปรเปลี่ยนสถานะคนข้ามเพศให้กลายเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการกำหนดนิยามตัวเอง สำหรับ

² สำหรับประเทศไทย มี ศาสตราจารย์กิตติคุณ วิฑิต มั่นตรามภรณ์ เป็นผู้เชี่ยวชาญจากประเทศไทย ได้เข้าร่วมและลงนามในหลักการดังกล่าวด้วย

Zimman (2019) หลักการเพศตามเจตจำนงทำให้คนข้ามเพศเป็นผู้กระทำการที่ปฏิเสธการกำหนดนิยามเพศจากสังคมที่ถูกหยิบยื่นให้แต่กำเนิด หรือจากการกำหนดเพศตามลักษณะทางกายภาพชีวภาพที่เกิดขึ้นมา แนวคิดที่ว่า เพศ ในฐานะสิทธิและความเป็นตัวตนส่วนหนึ่งของปัจเจกเป็นฐานคิดเพื่อใช้อ้างอิงในการรับรองตัวตนคนข้ามเพศ ด้วยความรู้สึกนึกคิดภายใน (inner self) ของคนข้ามเพศเอง (อารยา สุขสม 2565) ชุดวาทกรรมนี้ก่อให้เกิดความเป็นไปได้ของหนทางใหม่ ๆ ในการก่อรูปอัตถภาวะการสร้างสรรค์จัดประเภทของตัวตนทางเพศ และในการสร้างความชอบธรรมให้แก่อัตลักษณ์ทางเพศนั้น ๆ โดยคนคนนั้นเอง เพศตามเจตจำนงจึงเป็นเหมือนเครื่องมือทางการเมืองของคนข้ามเพศในการต่อสู้กับบรรทัดฐานทางสังคมที่กำหนดเพศภาวะผ่านอวัยวะเพศ การครอบงำของวาทกรรมชุดอื่น ๆ และการถูกปฏิเสธในฐานะองค์ประธานที่มีมาโดยตลอด

พลวัตการขับเคลื่อนสังคมของภาคประชาชนและชุมชนความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย

ในประเทศไทย แนวคิดเรื่องความหลากหลายทางเพศหรือ วิถีทางเพศ อัตลักษณ์ทางเพศ การแสดงออกทางเพศ และคุณลักษณะทางเพศสรีระ (Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristic - SOGIESC) และเพศตามเจตจำนงนั้นถูกเผยแพร่ผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของนักกิจกรรมความหลากหลายทางเพศ นับตั้งแต่พุทธทศวรรษที่ 2550 มีความพยายามเคลื่อนไหวเพื่อบรรจุมิติเพศภาวะหรืออัตลักษณ์ทางเพศ และวิถีทางเพศ เข้าไปในรัฐธรรมนูญที่ถูกร่างใหม่ในปี 2550 โดยเพิ่มเติมในมาตราที่ว่าด้วยความเท่าเทียมกัน จากคำว่า “ชาย หญิง ต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน” เป็น “ชาย หญิง และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน” อย่างไรก็ตามความพยายามในครั้งนั้นไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญลงคะแนนไม่เห็นด้วย เนื่องจาก “คำว่าความหลากหลายทางเพศเป็นคำที่ฟังเข้าใจยาก หาคำอธิบายไม่ได้” “เรายอมรับทางพฤตินัยได้แต่ยังไม่สามารถยอมรับทางนิตินัย” หรือ “เดี๋ยวจะมีปัญหาในเรื่องของกฎหมายเพราะจะต้องไปแก้ไขกฎหมายต่าง ๆ อีกมากมาย” (สุไลพร ชลวิไล และ อโนพร เครือแดง 2562) “ความหลากหลายทางเพศ” จึงได้ถูกบันทึกอยู่ในเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 แทน โดยมีเนื้อความว่า “รัฐมีหน้าที่จัดอุปสรรค และส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น โดยไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม อันเป็นหลักการสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความแตกต่างเรื่อง “เพศ” นอกจาก

หมายถึงความแตกต่างระหว่างชายหรือหญิงแล้ว ยังหมายรวมถึงความแตกต่างของบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศ (Sexual Identity) หรือเพศภาวะ (Gender) หรือความหลากหลายทางเพศ (Sexual Diversity) แตกต่างจากเพศที่ผู้หนึ่งถือกำเนิดอยู่ด้วย จึงไม่ได้บัญญัติคำดังกล่าวข้างต้นไว้ในมาตรา 30 เนื่องจากคำว่า “เพศ” ได้หมายความว่ารวมถึงคำดังกล่าวอยู่แล้ว และจะต้องไม่เลือกปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ (สุไลพร ชลวิไล และ อโนพร เครือแดง 2562) และในปี พ.ศ. 2551 หลักการยกยอการตาได้ถูกแปลเป็นภาษาไทย โดยความร่วมมือของภาคประชาสังคมความหลากหลายทางเพศและคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเป็นครั้งแรก (ไพศาล ลิขิตปรีชากุล 2551)

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้มีการขับเคลื่อนเรื่องการแก้ไขคำในเอกสาร สด. 43 ของการเกณฑ์ทหารของคนข้ามเพศ ในปี พ.ศ. 2549 เครือข่ายความหลากหลายทางเพศร่วมกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ยื่นฟ้องกระทรวงกลาโหมต่อศาลปกครองเพื่อให้มีการแก้ไขคำในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการตรวจเลือกทหารเกณฑ์ และในปี พ.ศ. 2554 ศาลปกครองก็ได้มีคำพิพากษาให้กระทรวงกลาโหมแก้ไขเอกสารดังกล่าวจากการระบุข้อความว่า คนข้ามเพศ “เป็นโรคจิตถาวร” เป็น “ภาวะเพศสภาพไม่ตรงกับเพศกำเนิด” แทน นับเป็นชัยชนะครั้งสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ (สุไลพร ชลวิไล และ อโนพร เครือแดง 2562) ทั้งเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2550 การเปลี่ยนหนังสือหลักการยกยอการตา ในปี พ.ศ. 2551 รวมถึงความสำเร็จในการยื่นฟ้องศาลปกครอง กรณี สด.43 ล้วนเป็นผลจากการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างภาคประชาสังคม และองค์กรในกำกับของรัฐที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนสิทธิของเพศหลากหลาย การขับเคลื่อนเหล่านี้สะท้อนการเริ่มต้นของการแพร่กระจายเชิงวาทกรรมและชุดความรู้ว่าด้วยเพศตามเจตจำนงที่ยึดโยงเพศของผู้พูดกับผู้พูดเองในฐานะองค์ประธาน และเป็นจุดเริ่มต้นของการกลายเป็นสถาบันของวาทกรรมว่าด้วยเพศชุดนี้

การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อยุติการระบุว่าคนข้ามเพศเป็นโรคนั้นปรากฏขึ้นในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2553 ผ่านแคมเปญของกลุ่มนักกิจกรรมที่เรียกตัวเองว่า เครือข่ายเพื่อนกะเทยไทยที่ใช้ชื่อว่า “ฉันไม่ได้ป่วย...จากกะเทยถึงผู้หญิงข้ามเพศ” ซึ่งเป็นความพยายามที่จะตอบโต้การเคลื่อนไหวของ นก ยลลดา ผู้ก่อตั้งสมาคมสตรีข้ามเพศแห่งประเทศไทยที่อ้างอิงวาทกรรมทางการแพทย์ในขณะนั้น โดย นก ยลลดา มุ่งหวังให้คนข้ามเพศได้รับการรับรองตามเพศที่ต้องการจะเป็น และเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ การได้รับฮอโมนในสถานะของคนป่วยที่ต้องได้รับการรักษา เครือข่ายเพื่อนกะเทยไทย

ตอบได้ว่าททกรรมผู้หญิงข้ามเพศของ นก ยลลดา ว่าละเลยความหลากหลายของคนข้ามเพศที่อาจไม่ได้ต้องการผ่าตัดแปลงเพศเพียงอย่างเดียว การตีกรอบว่าคนข้ามเพศต้องเข้ารับการรักษาเท่านั้น เป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมการป่วยไข้หรือความผิดปกติ และยังเป็นการผลิตซ้ำแนวความคิดแบบเพศทวิลักษณ์ ชาย-หญิงอีกด้วย (Thongkrajai 2014) เครือข่ายเพื่อนกะเทยไทยตั้งใจเลือกใช้คำว่ากะเทย เพื่อสื่อถึงอัตลักษณ์ทางเพศ และความหลากหลายของตัวตนทางเพศที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน และเพื่อรณรงค์สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในตัวตนและสิทธิของกะเทย ผ่านการรวบรวมข้อมูล และผลิตชุดความรู้ต่าง ๆ เพื่อลดอคติทางสังคมที่มองว่ากะเทยเป็นสิ่งผิดปกติ หรือความแปลกประหลาด (สุไลพร ชลวิไล และ อโนพร เครือแดง 2562) การขับเคลื่อนระหว่างตัวตนกะเทยและผู้หญิงข้ามเพศมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบการเมืองอัตลักษณ์และการแบ่งแยกระหว่าง transsexual และ transgender ในสังคมตะวันตกที่อัตลักษณ์ของ transsexual ถูกครอบงำด้วยวาทกรรมทางการแพทย์ที่ทำให้การเป็นคนข้ามเพศเป็นเรื่องกระบวนการรักษาทางการแพทย์เท่านั้น ปฏิบัติการช่วงชิงวาทกรรมของกะเทย – ผู้หญิงข้ามเพศในช่วงทศวรรษ 2550 ได้ผลักดันให้เกิดอัตลักษณ์คนข้ามเพศ และชุดคำอธิบายเรื่องเพศแบบใหม่ ๆ ปรากฏตัวในพื้นที่สาธารณะ สื่อต่าง ๆ และในมโนทัศน์ของผู้คน (ชีรา ทองกระจาย 2566) ดังเช่นปรากฏใน “กะเทยบันทึก” ของ ชนาธิป สุวรรณานนท์ (2563) ที่ได้เน้นย้ำพลวัตการเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ในเรื่องสิทธิความหลากหลายทางเพศที่เริ่มปรากฏในช่วง ปี พ.ศ. 2550 ว่า

“การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ฉันรู้สึกมีความหวังอยู่ลึก ๆ ว่า จะสามารถใช้ชีวิตเหมือนดังคนปกติทั่วไป ได้เปลี่ยนไปเป็นในสิ่งที่อยากจะเป็น หรือ ได้มีชีวิตในแบบที่เรียกว่าชีวิตจริง ๆ แต่ทว่าฉันต้องยอมจำนนให้กับกระบวนการทางการแพทย์ และแม้หลายอุปสรรคจะได้รับการแก้ไข หากแต่ยังคงมาพร้อมภาระเงื่อนไขที่เราต้องพิสูจน์ตัวเอง ขออนุญาตหรือรับรองตนเองผ่านกระบวนการทางจิตเวช ถึงแม้กลุ่มหรือองค์กรที่ขับเคลื่อนประเด็นเพื่อสิทธิของกลุ่มคนหลากหลายทางเพศจะคอยเป็นปากเป็นเสียง และคอยต่อสู้เพื่อฉันอยู่ ทว่าถ้าหากจะให้นิยามสองทศวรรษที่ผ่านมาจากประสบการณ์ของตนเอง ช่วงเวลานี้คงเปรียบได้ว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความหวังที่ยังคงมาพร้อมกับเงื่อนไขหรือเป็นยุคแห่งการต่อรองมากกว่าการโค่นล้มระบบและแบบแผนที่เคยมีมา” (ชนาธิป สุวรรณานนท์ 2563, เน้นโดยผู้เขียน)

ภายหลังการเกิดขึ้นของ พ.ร.บ. ความเท่าเทียมระหว่างเพศ ปี พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกทีกล่าวถึง “ผู้ที่แสดงออกแตกต่างจากเพศกำเนิด” ประเทศไทยได้ก้าวเข้ามาเป็นผู้เล่นในการเผยแพร่แนวคิดความหลากหลายทางเพศ ผ่านการทำงานของกองส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ (ชื่อเดิม กองส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย) ภายใต้กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบ พ.ร.บ. ความเท่าเทียมระหว่างเพศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 ได้เกิดกิจกรรมอบรมให้ความรู้เรื่องเพศ 4 มิติ หรือแนวคิด SOGIESC ให้แก่เจ้าหน้าที่ภาครัฐในหลากหลายกระทรวง ผ่านกลไกศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคระหว่างเพศในหน่วยภาครัฐ (Gender Focal Point - GFP) โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันองค์การระหว่างประเทศต่าง และสถานทูตประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนร่วมทำให้เกิดการเผยแพร่ชุดองค์ความรู้ดังกล่าวตั้งแต่ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 2550 เป็นต้นมา เช่น โครงการ Being LGBT in Asia ของ UNDP (UNDP and USAID 2014) โครงการ Economic inclusion of LGBTI groups in Thailand ของธนาคารโลก (World Bank Group 2018) ปรากฏการณ์เหล่านี้แสดงถึงความพยายามสถาปนาวาทกรรมว่าด้วยเพศตามเจตจำนง และความหลากหลายทางเพศให้ก่อรูปและเริ่มกลายเป็นชุดความจริงชุดใหม่ ผ่านการดำเนินงานของภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และภาครัฐ เพื่อสร้างความเป็นไปได้และความชอบธรรมของเพศหลากหลาย และอำรงสิทธิ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียม การขับเคลื่อนเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของกฎหมายสมรสเท่าเทียมในปี 2568 และการตระหนักรู้ในเรื่องความหลากหลายทางเพศของสังคมในวงกว้าง

ข้อจำกัดของหลักการเพศตามเจตจำนงและข้อวิพากษ์ในเชิงรอบคอบถกเถียง

แม้ว่าหลักการเพศตามเจตจำนงจะสร้างความเป็นไปได้ในการก่อร่างสร้างตัวตนในฐานะองค์ประธานของคนข้ามเพศ และเพศนอกกรอบทวิลักษณ์ แต่ยังมีข้อจำกัดบางประการที่ผู้เขียนคิดว่าจำเป็นจะต้องแสดงให้เห็นเพื่อความเข้าใจที่รอบด้านทั้งในทางวิชาการและการขับเคลื่อนสังคม นักวิชาการข้ามเพศศึกษาหลายคนได้วิพากษ์ถึงแนวคิดเพศตามเจตจำนงนี้ว่า มีความอันตรายที่จะลบเลือนปัจจัยทางสังคมและโครงสร้างเชิงอำนาจต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความเป็นผู้กระทำการของคนข้ามเพศหรือเพศหลากหลายอื่น ๆ ได้ เพราะแนวคิดเพศตามเจตจำนงฝังรากและแอบอิงอยู่กับกระแสวัฒนธรรมแบบเสรีนิยมใหม่ที่มองปัจเจกเป็นองค์ประธานหรือผู้กระทำการ

มีความสามารถในการกระทำใด ๆ ได้อย่างอิสระเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ปัจเจกเป็นผู้รับผิดชอบต่อตนเอง ความสำเร็จหรือล้มเหลวต่าง ๆ ในชีวิตถูกมองเป็นเรื่องส่วนตัวบุคคล รวมถึงการนิยามตนเองและการใช้ชีวิตที่ตนเองเป็นผู้ลิขิตด้วย ตนตัวจึงเป็นสิ่งที่ปัจเจกประกอบสร้างด้วยตัวเองและเพื่อตัวเอง (Zimman 2019) Stanley (2014) เสนอว่า การมองตัวตน (self) แบบเสรีนิยมใหม่ที่มองว่าตัวตนคือองค์ประกอบผู้ครอบครองสิทธิเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ และละเลยมุมมองเชิงภววิทยาที่เชื่อมโยงความดำรงอยู่ของปัจเจกกับผู้อื่นและส่วนรวมนั้น มีความเสี่ยงที่จะทำให้เราเข้าใจว่าการขับเคลื่อนทางกฎหมายต่าง ๆ เพียงอย่างเดียวจะนำไปสู่ความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง ซึ่งจริง ๆ แล้วอาจจะนำไปสู่การบุทางให้อำนาจอรัฐที่เข้ามามีอำนาจกับชีวิตของผู้คนให้เป็นไปตาม “กล่องเพศ” และการแบ่งแยกประเภทของเพศประชากรแบบใหม่เพียงเท่านั้น (ชาย หญิง คนข้ามเพศ นอนไบนารี...และอื่น ๆ)

ข้อวิพากษ์นี้สอดคล้องกับความเห็นของ Caterina Nirta (2021) ที่วิพากษ์กฎหมาย Gender Recognition Act 2004 ของสหราชอาณาจักรว่า หลักการเพศตามเจตจำนงเมื่อถูกประยุกต์ใช้เป็นตัวบทกฎหมาย มักถูกประยุกต์ไปบนพื้นฐานความคิดว่า อัตลักษณ์หรือการแสดงออกทางเพศภาวะต้องเป็นไปอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งเป็นหนึ่งเดียว และมั่นคง เช่น เจื่อนไขทางกฎหมายที่กำหนดว่า ผู้ที่ต้องการขอการรับรองเพศต้องเลือกเป็น ชาย หรือ หญิง เท่านั้น ต้องเคยใช้ฮอร์โมนมาแล้ว ต้องเคยใช้ชีวิตในเพศที่ต้องการเป็นมาแล้ว และต้องยืนยันจะเป็นเพศนั้นไปตลอดชีวิต เจื่อนไขเหล่านี้อาจทำให้เกิดผลลัพธ์ในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ ผลิตสร้างชุมชนแห่งความเหมือนกัน แทนที่จะเปิดกว้างและโอบรับความแตกต่างหลากหลายอย่างแท้จริง และนำไปสู่การลบเลือนความสิ้นไหลหลากหลาย ความผสมปนเปทางเพศ ความเป็นหญิงเป็นชายที่ไม่คงเส้นคงวา หรือความไม่ใช่หญิงไม่ใช่ชายในตัวเองของอัตลักษณ์ตัวตนและการแสดงออกทางเพศของผู้คนที่อยู่นอกเหนือกรอบเพศทวิลักษณ์ สำหรับ Nirta เครื่องมือทางกฎหมายที่ตั้งอยู่บนหลักการเพศตามเจตจำนงเช่นนี้ ไม่เอื้อให้เกิดการโอบรับความหลากหลาย และไม่สามารถครอบคลุมชุดประสบการณ์ทางเพศภาวะหรือเพศวิถีที่วางอยู่บนปฏิสัมพันธ์แบบวันต่อวัน และการต่อรองที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่มีพลวัตเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น วิถีชีวิตของคนข้ามเพศ คนที่เป็นควีร์ นอนไบนารี อินเตอร์เซ็กซ์ และอื่น ๆ แต่เพียงทำให้เกิดเพศใหม่ในระบบคิดแบบเดิม ๆ สร้างชุมชนหลากหลายเพศที่ต้องเป็นเหมือนกันหมด และผลิตซ้ำความคิดที่ว่าตัวตนทางเพศต้องมีหนึ่งเดียวเปลี่ยนแปลงไม่ได้

Zimman (2019) ยังได้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเพศตามเจตจำนงตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ว่า แม้ว่าเพศตามเจตจำนงจะเปิดพื้นที่ให้คนข้ามเพศได้แสดงบทบาทผู้กระทำการ แต่ก็เป็นการฉายเดี่ยว (monologue) จนเกินไปจนบดบังเงาไขและปัจจัยทับซ้อนเชิงโครงสร้างอื่น ๆ ที่มีผลต่อการตระหนักรู้ในตัวตน หรือการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศของผู้คน เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศวิถี ฐานะทางเศรษฐกิจ และชนชั้นทางสังคม Zimman ได้ยกตัวอย่าง การขึ้นปกนิตยสาร *Vanity fair* ของ Caitlyn Jenner ในปี ค.ศ. 2015 และมีการพาดหัวว่า “Call me Caitlyn” (Bissinger, Leibovitz, and Diehl 2015) ว่าจะมีคนข้ามเพศสักกี่คนที่จะมีโอกาสได้ขึ้นปกนิตยสารแล้วประกาศให้โลกรู้ว่าตนเองเป็นคนข้ามเพศอย่าง Jenner การขึ้นปกนิตยสารครั้งนี้ทำให้เกิด #MyVanityFair-Cover ซึ่งกลายเป็นกระแสในหมู่คนข้ามเพศในอเมริกาเพื่อแสดงออกถึงการตระหนักรู้ในความไม่เท่าเทียมในหมู่คนข้ามเพศเอง และความต้องการมีพื้นที่เพื่อส่งเสียงและแสดงออกความเป็นตัวของตัวเอง หากเป็นคนข้ามเพศที่ไม่ใช่คนผิวขาว ไม่ใช่เป็นคนที่ร่ำรวยและมีอภิสิทธิ์ทางสังคม ไม่ใช่คนที่แสดงออกตรงเพศและมีรูปลักษณ์สวยงามตามมาตรฐานความงามทางเพศ ก็คงเป็นเรื่องยากที่จะมีปกนิตยสารเป็นเครื่องมือในการเปิดเผยตัวตน ทั้ง ๆ ที่ ไม่ว่าคนข้ามเพศจะเป็นใคร มีรูปลักษณ์ อัตลักษณ์ตัวตนแบบใดก็ควรได้รับการยอมรับในตัวตนนั้นจากสังคม

ภาพที่ 1 ปกนิตยสาร *Vanity fair* ที่มีภาพของ *Caitlyn Jenner* (Bissinger, Leibovitz, and Diehl 2015)

Zimman (2019) สรุปว่าแม้ว่าแนวคิดเพศตามเจตจำนงจะพยายามเสนอว่า (คนข้ามเพศ) ทุกคนมีสิทธิในการนิยามตนเองอย่างเท่าเทียมกันในฐานะผู้กระทำการ แต่ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมในหมู่คนข้ามเพศก็ยังเป็นปัจจัยในการกำกับการตระหนักรู้ การเปิดเผยตัวตน และการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศของผู้กระทำการนั้น ๆ ในขณะที่เดียวกันการยืนยันในความเป็นเพศและตัวตนภายในนั้น ไม่ได้สัมฤทธิ์หรือสมบูรณ์ในตัวเอง แต่ความสามารถในการนิยามตนเองและการก่อร่างสร้างตัวตนนั้นอาศัยความตระหนักรู้ของตนเองที่ต้องถูกสะท้อนกลับหรือตอบรับจากผู้อื่นในการปฏิสังสรรค์ทางสังคมอีกด้วย เช่น ผ่านปฏิบัติการและการยอมรับทางภาษา (gender linguistic practices) และการตอบสนองต่อรูปลักษณะร่างกายที่ชอบธรรม (legitimated embodiments) มุมมองของ Caterina Nirta (2021) เองก็เน้นย้ำความสำคัญเรื่องการตอบสนองหรือการยอมรับจากผู้อื่น แม้กฎหมายจะเปิดทางให้ปัจเจกสามารถยืนยันเพศของตนเองตามเจตจำนงได้ แต่การยืนยันนั้นยังจำเป็นต้องได้รับการตอบรับหรือรับรอง (recognition) ตามเงื่อนไขของกฎหมายอยู่ดี และกระบวนการรับรองนี้ไม่ได้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ด้วยปัจเจกเอง แต่เกิดจากกระบวนการตระหนักรู้ร่วมกันหรือยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างปัจเจกกับผู้อื่น

นี่จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมการถูก Misgender ที่ทำงานผ่านกลไกเพศวิถีลักษณะจึงเป็นความรุนแรงและเจ็บปวดสำหรับคนข้ามเพศและผู้ที่อยู่นอกกรอบเพศวิถีลักษณะ เพราะนั่นคือการปฏิเสธ การไม่ยอมรับว่าพวกเขามีอยู่จริง และทำให้พวกเขาอันตรายหายไป (invisibilize) ดังในกรณีของอิมาน คาลิฟ แม้ว่าจะยืนยันว่าตนเองเป็นหญิงมีเอกสารราชการที่ระบุว่าเป็นเพศหญิง แต่นั่นก็ยังไม่เพียงพอที่จะต่อสู้กับแรงกดดันจากสังคมทั่วโลกที่ประณามว่าเธอไม่ใช่ผู้หญิง และปัดตก (invalidate) ความเป็นหญิงของเธอ ในแง่นี้เพศตามเจตจำนงไม่อาจทนทานและศักดิ์สิทธิ์ได้ในทุกสถานการณ์และทุกบริบท เพศ ตัวตนและอัตภาวะของบุคคลจึงต้องถูกพิจารณาในเชิงวิชาการภายใต้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในหลากหลายระดับ และคาบเกี่ยวกับปัจจัยเชิงอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แนวคิดเพศตามเจตจำนงของบุคคลเพียงอย่างเดียวอาจจะไม่เพียงพอที่จะอธิบายการยอมรับในตัวตนของตนเอง การตระหนักรู้ต่อตนเอง และการสร้างความเข้มแข็งภายในของบุคคล และในแง่ของการขับเคลื่อนสังคมหรือการดำเนินนโยบายก็เช่นกัน ดิณณภพ สันสมบุรณ์ทอง (2562) เสนอว่า ในการบูรณาการประเด็นเพศภาวะเข้าสู่การพัฒนากระแสหลัก (gender mainstreaming) อันเป็นแนวปฏิบัติและนโยบายที่สำคัญในการบรรลุความเท่าเทียมทางเพศนั้น เราต้องคำนึงถึง “สภาวะทับซ้อน” (intersectionality) อื่น ๆ เช่น เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ และชนชั้น เนื่องด้วยเพราะ

เพศภาวะมีอาจแยกขาดจากคุณลักษณะทางสังคมอื่น ๆ ได้ คุณลักษณะทางสังคมที่เรียกว่า “เพศภาวะ” ก็ไร้ซึ่งเอกภาพ ไม่มีความแน่นอนตายตัว และไม่ใช่คุณลักษณะที่มีความเป็นสากล ดิถุณภพจ์ สิ้นสมบูรณท์ทอง (2562) เสนอว่าต้องพิจารณาเพศภาวะในฐานะความทับซ้อน และเลื่อนไหล เปลี่ยนแปลงแนวทางเดิมไปสู่ “การบูรณาการประเด็นเพศภาวะที่ทับซ้อนเข้าสู่กระแสหลัก” (intersectional gender mainstreaming) เพื่อสามารถก้าวข้ามข้อจำกัด รวมทั้งกับดักเชิงความคิดและอุดมการณ์แบบสากลนิยม และเสรีนิยมที่แฝงฝังไว้ภายใต้แนวทางการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศภาวะ

unสรุป

บทความนี้พยายามแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงวาทกรรมว่าด้วยคนข้ามเพศจากในอดีตจนถึงปัจจุบัน จากวาทกรรมที่ถูกครอบงำโดยวาทกรรมทางการแพทย์ที่ดีกรอบคนข้ามเพศให้เป็นไปตามครรลองของระบบเพศวิถีลักษณะและอุดมการณ์รักต่างเพศ ไปสู่วาทกรรมว่าด้วยเพศตามเจตจำนงที่แพร่หลายมากขึ้น และเป็นหลักการทางกฎหมายที่หลายประเทศใช้ในการจัดการประเด็นการข้ามเพศของพลเมืองในปัจจุบัน เพศตามเจตจำนงสร้างความชอบธรรมให้ตัวตนคนข้ามเพศให้คนข้ามเพศเป็นผู้กำหนดเพศของตัวเองโดยอ้างอิงวาทกรรมสิทธิมนุษยชน เพศจึงกลายเป็นสิทธิส่วนตนที่ผู้ใดก็ไม่อาจพรากไปได้ วาทกรรมชุดนี้ย้ายตำแหน่งองค์ประธานผู้พูด ผู้ที่มีอำนาจในการบอก และยืนยันตัวตนคนข้ามเพศออกจากมือของแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญ และสถาปนาตำแหน่งองค์ประธานให้แก่คนข้ามเพศเอง อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดนี้จะสร้างความเป็นผู้กระทำการ ในฐานะผู้กำหนดชะตาชีวิตของตัวเองให้แก่คนข้ามเพศ และสร้างความเป็นไปได้ให้แก่การก่อร่างแห่งอัตภาวะของคนข้ามเพศและผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศอื่น ๆ แต่เราไม่อาจละเลยที่จะพิจารณาโครงสร้างเชิงอำนาจอื่น ๆ และปัจจัยเชิงอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนที่ส่งผลต่อสถานะของผู้กระทำการ อัตภาวะดังกล่าวไม่อาจจะหยั่งรากและเติบโตอย่างเข้มแข็งเพื่อยืนหยัดในตัวตนของตนเองโดยปราศจากแรงบีบ การหล่อหลอมจากสังคม ชุมชน และผู้คนอื่น ๆ รอบตัวที่ทำให้ปัจเจกต้องต่อสู้ขัดแย้งหรือยินยอมผ่อนปรนเพื่อสร้างจุดยืนที่เคลื่อนไหวไหลลื่นไปกับสภาพการณ์ที่ต้องเผชิญ และในทางปฏิบัติ เพศตามเจตจำนงอาจเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เรียกร้อง และสร้างความเข้าใจในเรื่องสิทธิเพศหลากหลายได้แต่ต้องควบคู่กับการพิจารณาความเหลื่อมล้ำในมิติอื่น ๆ เช่น เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ชนชั้น และอื่น ๆ ที่ทำให้ผู้คนเข้าไม่ถึงสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความชิ้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง อัตภาวะ ความเป็นอื่น และการเสริมสร้างอำนาจ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (ทุนเมธีวิจัยอาวุโส) สัญญาเลขที่ N42A671042

เอกสารอ้างอิง

- ชีษณุพงศ์ นิธิวนา. 2563. “กะเทย: การศึกษาความหลากหลายที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า.” ใน *ความ (ไม่) เป็นหญิง ความ (ไม่) เป็นชาย ความ (ไม่) เป็นคน*, บรรณาธิการ โดย วิจิตร ประพงษ์, 31–59. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชีรา ทองกระจาย. 2566. “จาก ‘กะเทย’ สู่ ‘ผู้หญิงข้ามเพศ’ การเปลี่ยนแปลงเชิงวาทกรรมว่าด้วยอัตลักษณ์ทางเพศในสังคมไทย.” *วารสารมานุษยวิทยา* 6(1): 143–182.
- ชนาธิป สุวรรณานนท์. 2563. “กะเทยบันทึก: “รื้อ” ความหมายและตัวตนจากจดหมายเหตุส่วนบุคคลและเรื่องเล่า.” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสตรี เพศสถานะ และเพศวิถีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- ฐานิดา บุญวรรณ. 2565. *ระเบียบของวาทกรรม ของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Illuminations Editions.
- ดิณณภพ สันสมบุรณ์ทอง. 2562. “การทำท้าววาทกรรมความเป็นสากลของการบูรณาการประเด็นเพศภาวะเข้าสู่กระแสหลักขององค์กรเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐ.” *วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 49(1): 1–25.
- เปรมปรีดา ปราโมช ณ อยุธยา. 2546. “การช่วงชิงอัตลักษณ์กะเทยในงานคาบาเรต์โชว์.” *วิทยานิพนธ์ศิลป ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- ไพศาล ลิขิตปรีชากุล. 2551. *หลักการยกย่องการดำรงอยู่ด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- สถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2563. “Misgender.” สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2567. <https://www.facebook.com/CULIChula/photos/a.1646719355407158/3564519250293816/?type=3>.

- สุไลพร ชลวิไล, และอโนพร เครือแดง. 2562. *เพศแห่งสยาม ประวัติศาสตร์ความหลากหลายทางเพศ*. กรุงเทพฯ: สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ.
- อารยา สุขสม. 2565. “แนวทางการรับรองสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของประเทศไทยผ่านมุมมองของกฎหมายต่างประเทศ.” *วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์* 5 (1): 24–43.
- The Spectrum Facebook Page*. 2564. “Misgendering on Media การเรียกเพศผิดในสื่อไทย” สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2567. <https://www.facebook.com/showyourspectrum/photos/a.276495186375492/736521670372839/?type=3>
- American Psychiatric Association. 1994. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. (4thed). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Arc International. 2007. “The Yogyakarta Principles: Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity.” Accessed February 24, 2024. <http://yogyakartaprinciples.org/>.
- Ashley, Florence. 2024. “Gender Self-Determination as a Medical Right.” *Canadian Medical Association Journal* 196(24): E833–E835.
- Barbin, Herculine, and Michel Foucault. 1978. *Herculine Barbin, dite Alexina B.* Paris: Éditions Gallimard.
- BBC News. 2025. “UK Supreme Court Rules Legal Definition of a Woman Is Based on Biological Sex.” Accessed April 16, 2025. <https://www.bbc.com/news/live/cvgq9ejql39t>.
- Benjamin, Harry. 1966. *The transsexual phenomenon*. New York: Warner Books
- Bettiza, Sofia. 2024. “Imane Khelif and Lin Yu-ting: What does science tell us about boxing’s gender row in Olympics?,” Accessed December 9, 2024. <https://www.bbc.com/news/articles/crlr8gp813ko>.
- Bissinger, Buzz, Annie Leibovitz, and Jodi Diehl. 2015. “Caitlyn Jenner on the Cover of Vanity Fair.” *Vanity Fair*, June 25, 2015. https://www.vanityfair.com/hollywood/2015/06/caitlyn-jenner-bruce-cover-annie-leibovitz?srsItid=AfmBOopxBAz_bbEozyT7v-BCtF3l6ZWWqznenfTQgC51k9iCgp-688x.

- Foucault, Michel. 1976. *Histoire de la sexualité, la volonté de savoir*. Paris: Gallimard.
- Hirschfeld, Magnus. 1991. *Transvestites: The Erotic Drive to Cross Dress*. Buffalo, New York: Prometheus Books.
- Krafft-Ebing, R. Von. 2013. *Psychopathia sexualis: With Especial Reference to Antipathic Sexual Instinct*. Hardpress Publishing.
- Montiel, B. C. S. 2023. "Gender Self-Determination in the European Union: Precedents, Current Tendencies, and the Case of Spain." MA thesis, University of Malaga.
- Nanda, Serena. 2000. *Gender Diversity: Crosscultural Variations*. Long Grove : Waveland Press.
- Nirta, Caterina. 2021. "A Critique of the Model of Gender Recognition and the Limits of Self Declaration for Non-Binary Trans Individuals." *Law and Critique* 32: 217–233.
- Oliven, J. F. 1965. *Sexual Hygiene and Pathology: A Manual for the Physician and the Professions*. 2nd ed. Philadelphia: J. B. Lippincott.
- Raymond, Janice G. *The Transsexual Empire: The Making of the She-male*. Beacon Press: Boston.
- Rowling, J.K. (@jk_rowling). 2019. "Dress however you please." X, Dec 19, 2019. https://x.com/jk_rowling/status/1207646162813100033
- Stanley, Eric A. 2014. "Gender Self-Determination." *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 1(1–2): 89–91.
- Stone, Sandy. 1992. "The Empire Strikes Back: A Posttranssexual Manifesto." *Camera Obscura: Feminism, Culture, and Media Studies* 10(2): 150–176.
- Stryker, Susan. 1994. "My Words to Victor Frankenstein Above the Village of Chamounix: Performing Transgender Rage." *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 1: 237–254.
- Stryker, Susan. 2008. *Transgender History*. Berkeley: Seal Press.
- Thongkrajai, C. 2014. "Note de recherche: 'Phu-ying-kham-phet vs. kathoey': l'évolution du (trans)genre et l'émergence de l'identité de transfemale en Thaïlande contemporaine." *Anthropologica* 56(1): 69–82.

- Totman, R. 2003. *The Third Sex: Kathoey—Thailand’s Ladyboys*. London: Souvenir Press.
- United Nations Development Programme (UNDP) and United States Agency for International Development (USAID). 2014. *Being LGBT in Asia: The Thailand Country Report*. Bangkok.
- World Bank Group. 2018. *Economic Inclusion of LGBTI Groups in Thailand*. Washington DC: World Bank Group.
- World Health Organization (WHO). n.d. “Gender Incongruence and Transgender Health in the ICD.” Accessed October 7, 2025. <https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gender-incongruence-and-transgender-health-in-the-icd>.
- World Professional Association for Transgender Health (WPATH). 2011. “Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender Nonconforming People”. 7th ed. Accessed October 30, 2021. https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/SOC%20V7_English.pdf.
- Zimman, Lal. 2019. “Trans Self-Identification and the Language of Neoliberal Selfhood: Agency, Power, and the Limits of Monologic Discourse.” *International Journal of the Sociology of Language* 2019: 147–175.